

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ МОВНОГО СЕКСИЗМУ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто основні аспекти мовного представлення гендеру, особливостям вираження мовного сексизму в сучасній іспанській мові. Проаналізовано специфіку обирання граматичного роду лексичних одиниць-назв професій жінками для висловлювання у типових ситуаціях.

Ключові слова: гендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

В статье рассмотрены основные аспекты языкового представления гендера, особенностям выражения речевого сексизма в современном испанском языке. Проанализирована специфика избрания грамматического рода лексических единиц-названий профессий женщинами для выражения в типичных ситуациях.

Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

The article describes the main aspects of language representation of gender, characteristics of speech expression of sexism in modern Spanish. Specific character of the election of grammatical gender of lexical units, the names of occupations for women in the expression of typical situations.

Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Метою статті є аналіз мовної репрезентації гендеру в сучасній іспанській мові.

Актуальність обраної теми зумовлена тим фактом, що протягом останніх років все частіше з'являються публікації, які висвітлюють гендерну проблематику. Тому проблема прояву гендерного сексизму в мові викликає велику зацікавленість в лінгвістичних колах і є однією з важливих і не вирішених до сьогодні.

Предметом статті слугує лексичний потенціал іспанської мови.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані лексичні одиниці іспанською мовою, які марковані гендерним параметром.

На сучасному етапі мовознавства на перший план численних досліджень виходить чоловік: у рамках антропоцентричної парадигми вивчається використання людиною мови в якості спілкування та відображення в мовних одиницях самої людини. Сьогодні ми говоримо про лінгвістику, відправною точкою якої є людина, її потреби, мотиви, цілі, наміри і очікування [1; 2; 3; 4; 5].

В теоретичних дослідженнях має місце концепція лінгвістичної теорії спілкування, яка сформувалася в наш час, до якої входить низка дисциплін: функціональна стилістика, культура мови, риторика,

лінгвістика тексту, психолінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика. Об'єктами таких дисциплін є мова, текст, а також соціальні та психологічні характеристики мовця і слухача. Різні аспекти мовного спілкування вивчають прагматика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, етнолінгвістики, лінгвокраїнознавство.

Як відзначають дослідники, людське спілкування – явище багатопланове, при цьому кожна область мовознавства акцентує увагу на центральних для себе факторах. Опановуючи мову, дитина засвоює певне відношення до світу і згодом бачить його під певним кутом зору, нав'язаним структурою мови.

Проблема в тому, що всі створені в патріархальному суспільстві мови відображають таку картину світу, в якій жінкам відводиться другорядна, підпорядкована роль і нерідко приписуються негативні якості. Чоловіча монополія над мовою (андроцентризм мови) – один із способів, якими чоловіки забезпечують свою перевагу. І поки жінки продовжують використовувати успадкований від предків мову в незмінному вигляді, такий стан справ зберігається.

Вивчення соціокультурних аспектів гендерної належності комунікантів, що виявляються в різних типах дискурсу, залишається актуальним завданням сучасної лінгвістики як науки антропологічної спрямованості. Розкриваючи асиметричний дуалізм чоловічого і жіночого у мові, гендерні дослідження вказують на нетотожність концептуалізації та категоризації себе і світу представниками різних біологічних статей, на несхожість вербалізації ними фрагментів навколишньої дійсності.

Ідеологія фемінізму часто розглядається як одна зі складових постмодерністської філософії. Звідси – її підвищений інтерес до феноменів мови: мова фіксує картину світу з чоловічої точки зору, тому він не тільки антропоцентричний (орієнтований на людину), але і андроцентричний (орієнтований на чоловіка): мова створює картину світу, засновану на чоловічій точці зору, від особи чоловічої суб'єкта, з точки зору чоловічої перспективи, де жіноче постає головним чином у ролі об'єкта, в ролі іншого або взагалі ігнорується.

В феміністській лінгвістиці виділяється два напрями: метою першого є виявлення мовного сексизму, тобто асиметрій в системі мови, спрямованих проти жінок, другим напрямком стали дослідження особливостей комунікації в одностатевих та змішаних групах, де аналізуються різні аспекти ведення діалогів. Представники першого

напряму виходять з того, що в мові зафіксовані патріархальні стереотипи, які нав'язують носіям мови певну картину світу, в якій жінці відводиться другорядна роль. У рамках цього напрямку досліджується, які образи жінок фіксуються в мові, в яких семантичних полях представлені жінки і які конотації супроводжують цього поданням. Дослідження мови в даному напрямку ґрунтується на гіпотезі Сепіра - Уорфа: мова не тільки продукт суспільства, а й засіб формування його мислення. В основі другого напрямку лежать дослідження, які передбачають, що на підґрунті патріархальних стереотипів, зафіксованих у мові, розвиваються різні стратегії мовної поведінки чоловіків і жінок.

Під терміном сексизм розуміється дискримінація людини за статтю по відношенню до іншої. Зазвичай під традиційно дискримінованою статтю розуміється жіноча стать. Сексизм охоплює всі галузі життя і людських відносин, і мова в цьому питанні надає гарний приклад [6:33-34]. Насправді, відношення між мовою і статтю може розумітися в двох площинах:

У вживанні мови відповідно за гендерною належністю мовця (наприклад, вживання лайливих слів, що є не сприятливим з вуст жінок, може сприйматися з боку чоловіків-мовців);

По відношенню дискримінаційного сприйняття жінок в дискурсі, або в певних ментальних конструкціях, чи то у вживаних термінах, чи то в манері будування фрази.

Хоча ці два пункти є відображенням культурного сексизму, синтагма лінгвістичний сексизм використовується лише в другому випадку, у дискримінаційному вживанні мови, і в цьому задіяні як жінки, так і чоловіки [8]. Таким чином, мовці здійснюють лінгвістичний сексизм, коли повідомлення виявляється дискримінаційним завдяки своїй формі, а не змісту. І навпаки, у випадках коли завдяки словам або обраним конструкціям, дискримінація виявляється у змісті повідомлення, це є проявом соціального сексизму.

Всі іменники іспанської мови мають граматичний рід, але не всі відображають гендерну належність. Наприклад, іменники: mesa, lámpara, casa належать до жіночого роду, іменники: cielo, libro, gascacielos – до чоловічого, але не мають нічого спільного з визначенням статі. Протягом ХХ століття різні тлумачення терміну гендер ґрунтувалися навколо питання визначення його як лексичної або

граматичної категорії; тобто, чи має воно семантичну або синтаксичну цінність.

Одне з найпопулярніших питань полягає в тому, чи має сенс розмежовувати поняття стать і гендер. Розмежування пов'язано з виключенням біологічного детермінізму, який приписує всі соціокультурні відмінності, пов'язані зі статтю, універсальним природним факторам. Гендер слугує свого роду маркуванням проблемної галузі, вказуючи на те, що мова йде про соціальні та культурні кореляти біологічної статі.

Стать людини та її соціальні наслідки є однією з істотних характеристик особистості, протягом усього життя певним чином впливає на усвідомлення своєї ідентичності, на ідентифікацію суб'єкта іншими членами соціуму.

Концепт гендер привертає увагу багатьох наукових дисциплін: прагматики, теорії комунікації, когнітивної лінгвістики, лінгводидактики і лінгвокультурології. В даний час є вже певна схематизація напрямків гендерних досліджень, яка дозволяє прояснити ситуацію становлення нової наукової дисципліни – лінгвістичної гендерології.

Історична тенденція мови це – визначати гендерну розбіжність за допомогою специфічних закінчень тих лексичних одиниць, які її не мають і які виражають живих істот. Наприклад, слова: *español, traidor o señor* в Середньовіччя не мали жіночого роду, були загальнородовими іменниками: *el / la señor* і лише пізніше отримали флективну морфему *-a*, яка вживається для фемінізації іменників. З моменту коли жінка стала обіймати відповідні посади в світі професій або в соціальній сфері, існує чітка тенденція формування специфічних іменників жіночого роду для надання назви певній діяльності, яка здійснюється за вже існуючими в мові формальними моделями: *profesor / profesora, obrero / obrera*; але, без сумніву, ще існує багато невідповідностей. Згідно нашому дослідженню, найбільш цікавим моментом є відкидання багатьма професіоналами-жінками фемінізованих закінчень назв своєї професії: тобто, жінки-лікарі надають перевагу називатися *médico*, жінки-нотаріуси – *notaries*, жінки-судді – *jueces*. Це відбувається тому, що, на нашу думку, існують умовності прагматичного типу (які відносяться до мови в своєму контексті, в даному випадку соціальному), які гальмують цю природну тенденцію розвитку мови. Розгляньмо приклади:

¿Médica? ¡No, eso queda muy feo...! Yo, cuando tengo que decir lo que soy, desde luego digo médico... La médico, sí. No, la médico no, yo digo la doctora (El País, 20.09.2013).

Digo la médico porque la médica me parece que es un poco despectivo, como si fuera peor profesionalmente (El País, 20.09.2013).

¿Usted es juez o jueza? - Juez... Y magistrada. (El País, 05.04.2013 Entrevista a la presidenta de la Audiencia Provincial de Madrid).

Перші два приклади демонструють спонтанний комунікативний акт, третій – інтерв'ю пресі. В третьому прикладі пауза учасниці комунікативного акту, на нашу думку, демонструє її прагнення пошуку адекватної гендерно коректної відповіді, яка б пом'якшувала лексичну одиницю Juez з чітко вираженою маскулінною спрямованістю: magistrada. Бажання визнання в професійній сфері підштовхує багатьох жінок до вживання стосовно самих себе іменників чоловічого роду, уникаючи вже існуючої в мові форми жіночого роду. Які ж мотиви цієї добровільної відмови? Вважаємо, що вони, головним чином, ґрунтуються на певних культурних стереотипах, соціальному престижі чоловічого роду. Виділяємо три пункти на підтвердження цієї думки.

Асоціювання чоловічого роду з успіхом в професійній діяльності, що є характерним проявом мачистського суспільства. Як свідчить матеріал, в професіях, які потребують низької кваліфікації, вживання жіночого роду сприймається і широко вживається в суспільстві і мові: obrera; ускладнення виникають саме в назвах тих професій, які потребують освіти і високої кваліфікації: ingeniera.

Асоціація жіночого роду з жінкою певного спеціаліста: médica – жінка лікаря, jueza – жінка судді, яка відбувається через консервативний характер суспільства, і хоча на сьогоднішній день в словниках надається пояснення цим іменникам з огляду на жіночий рід, багато професіоналів-жінок надають перевагу вживанню назви своєї професії або посади в чоловічому роді через дані стереотипи.

Пейоративні конотації певних іменників жіночого роду, що, на нашу думку, є чіткою демонстрацією мовного сексизму; наприклад, лексична одиниця sargenta містить негативну конотацію. Словник Іспанської Королівської Академії тлумачить даний іменник як мужеподібна жінка міцної статури [7].

Крім цього, відзначається домінуюча дериваційна традиція, за якої похідні іменники жіночого роду утворюються від іменників чоловічого роду: escultor / escultora, poeta / poetisa, héroe / heroína,

сприймаються в силу своєї первинності як основні. Також закріплене синтаксичної нормою узгодження іменників різних родів з пре-і постпозитивними визначеннями чоловічого роду при одночасній наявності строгих позиційних обмежень для прикметників і дієприкметників жіночого роду: *padres / madres, solteros / separados*, але не *madres* у *padres solteras / separadas*.

Цей список вважається деякими авторами доказом тисячолітнього чоловічого домінування в мові по-різному проявляє себе в різних сферах комунікації. Так, в інституціональних типах дискурсу: адміністративно – діловому, політичному, педагогічному, мас-медійному та ін. Останнім часом спостерігається тенденція до витіснення неполіткоректних слів і конструкцій, до заміни засобів вираження гендерної нерівності одиницями, які не маркують семантику переваги однієї статі над іншою.

Окрім цих зовнішніх причин, на процес мовних змін впливають і внутрішні, які з'являються з самої мовної системи на її різних рівнях:

Складність знаходження моделей для підтримки аналогічних утворень (легко формувати жіночий рід в іменниках чоловічого роду з закінченням на -o, але не завжди можливо відшукати адекватну форму для іменників з закінченнями на -l або -z : *bedel, carataz*. Проблеми омонімії з назвою науки або предмету: лексичні одиниці такі, як *la física* o *la química* можуть визначати як науковців, так і предмет.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Горошко Е. И.* Особенности мужских и женских вербальных ассоциаций (опыт качественной интерпретации) / Е. И. Горошко // Материалы Второй Междунар. конф. [“Гендер: язык, культура, коммуникация”], (Москва, 2002). – М., 2002. – С. 77–86.
2. *Кирилина А. В.* Гендерные исследования в отечественной лингвистике: проблемы, связанные с бурным развитием / А. В. Кириллина // Гендер: язык, культура, коммуникация. – 2005. – С. 8-16.
3. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования. Часть II. Хрестоматия / под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетея, 2001. – 798 с.
4. *Мартинюк А. П.* Конструювання гендеру в англomовному дискурсі: [монографія] / Алла Петрівна Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
5. *Поповская В. Б.* Гендерный стереотип: особенности формирования и функционирования в языке и речи: дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка” / Виктория Борисовна Поповская. – Краснодар, 2007. – 214 с.
6. *Bengoechea M.* Historia (española) de las primeras sugerencias para evitar el androcentrismo lingüístico [Text] / M. Bengoechea // Revista Iberoamericana de Discurso y Sociedad. – 2000. – V.2. – N. 3. – P. 33-48.
7. *Diccionario de la lengua española.* Real Academia Española. 22 ed. – Madrid: Espasa libros S.L.U., 2001. – 2448 p.
8. *Gómez Acosta L.* El lector y la obra. Teoría de la recepción literaria / Acosta Gómez Luis. – Madrid: Ed. Gredos, 1999. – 235 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. <http://elpais.com/20.09.2013>
10. <http://elpais.com/05.04.2013>